

BELGISCHE KAMER VAN
VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

10 juni 2008

WETSVOORSTEL

**tot wijziging van het Gerechtelijke Wetboek
voor wat betreft de verhaalbaarheid van de
erelonen en de kosten verbonden aan de
bijstand van een advocaat**

AMENDEMENT

Nr. 1 **VAN DE REGERING**

Art. 2.

Dit artikel vervangen als volgt:

«Art. 2. — In artikel 1022, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek, worden de woorden «Op verzoek van een van de partijen en op een met bijzondere redenen omklede beslissing, kan de rechter» vervangen door de woorden «Op verzoek van een van de partijen, in voorkomend geval verricht na zijn ondervraging, kan de rechter bij een met bijzondere redenen omklede beslissing»».

VERANTWOORDING

Afgezien van de eventuele interpretatieproblemen moet artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek worden gewijzigd zodat de rechter het initiatief kan nemen de partijen te ondervragen over hun respectieve standpunten betreffende een eventuele afwijking van het basisbedrag van de rechtsplegingvergoeding.

Voorgaand document:

Doc 52 **0930/ (2007/2008):**

001: Wetsvoorstel van mevrouw Schryvers en de heer Terwingen.

CHAMBRE DES REPRÉSENTANTS
DE BELGIQUE

10 juin 2008

PROPOSITION DE LOI

**modifiant le Code judiciaire en ce qui
concerne la répétibilité des honoraires et
des frais d'avocat**

AMENDEMENT

N°1 **DU GOUVERNEMENT**

Art. 2.

Remplacer cet article comme suit:

«Art. 2. — À l'article 1022, alinéa 3, du Code judiciaire, les mots «À la demande d'une des parties, et sur décision spécialement motivée, le juge peut» sont remplacés par les mots «À la demande d'une des parties, éventuellement formulée sur son interpellation, le juge peut par décision spécialement motivée»».

JUSTIFICATION

Au-delà des éventuelles questions d'interprétation, il convient de modifier l'article 1022 du Code judiciaire afin de donner au juge la possibilité de prendre l'initiative d'interpeller les parties sur leurs positions respectives concernant une éventuelle dérogation du montant de base de l'indemnité de procédure.

Document précédent:

Doc 52 **0930/ (2007/2008):**

001: Proposition de loi de Mme Schryvers et M. Terwingen.

De nieuwe bedragen van de rechtsplegingsvergoeding verantwoorden immers bijzondere aandacht van de rechter. Vaak wordt de rechter geconfronteerd met gevallen waarin de rechtzoekende zijn rechten amper of onvoldoende kent en deze aldus niet volwaardig kan doen gelden. Billijkheidshalve moet de rechter de partijen kunnen ondervragen zodat zij een standpunt over een mogelijke afwijking van het basisbedrag van de rechtsplegingsvergoeding kunnen innemen.

De toekenning van een initiatiefrecht aan de rechter, met name wat de kosten betreft, is niet nieuw. Volgens artikel 1017 verwijst een eindvonnis immers «*zelfs ambtshalve*» in de kosten. De verantwoording van deze uitzonderingsregeling luidde: «*Onder het Wetboek van burgerlijke rechtspleging nam men aan dat de veroordeling tot de kosten slechts kon plaatshebben op vordering van een partij. De rechter kon dus niet ambtshalve uitspraak doen. De ondervinding leert dat het meestal door vergetelheid of gebrek aan ervaring is dat de partij de veroordeling tot de kosten niet vordert. Het is dan ook dienstig dat er gesteld wordt dat ieder eindvonnis de veroordeling tot de kosten inhoudt [...]*»¹.

Ruim veertig jaar later is deze verantwoording opnieuw relevant met betrekking tot de mogelijkheid voor de partijen om een afwijking te vragen van het basisbedrag van de rechtsplegingsvergoeding. Het is evenwel niet aangewezen om aan de rechter de mogelijkheid te geven ambtshalve af te wijken van het basisbedrag. Een initiatiefrecht kan volstaan, namelijk de mogelijkheid verleend aan de rechter om de partijen te ondervragen over een eventuele afwijking van het basisbedrag van de rechtsplegingsvergoeding.

De toekenning van een dergelijk vraagrecht aan de rechter in dit verband, sluit trouwens naadloos aan bij de ontwikkelingen die momenteel opgang maken over de rol van de «actieve rechter» (cons. B. Allemeersch, *Taakverdeling in het burgerlijk proces*, Antwerpen, 2007, in het bijzonder p. 149; J.-Fr. van Drooghenbroeck, «*Le nouveau droit judiciaire, en principes*», in *Le droit judiciaire en effervescence*, Brussel, éd. du Jeune barreau de Bruxelles, 2007, in het bijzonder pp. 355 e.v.; over het geoorloofd karakter van de vragen «uitgelokt» door de rechter kan ook verwezen worden naar Cass., 3 april 2006, J.T., 2007, p. 154).

Wel moet het eigen initiatief van de rechter om aan te sturen op een debat over de rechtsplegingsvergoeding binnen een vastomlijnd kader blijven zodat geen afbreuk wordt gedaan aan het stelsel van de verhaalbaarheid, dat stoelt op het voorspelbaarheidsbeginsel: de partijen moeten in staat zijn om een zekere raming te maken van de kosten van de rechtspleging. Dit amendement verandert niets aan de voorspelbaarheid aangezien de rechter nu al enkel op verzoek van de partijen van de basisbedragen kan afwijken. Hierbij dient hij rekening te houden met de door de Koning bepaalde minimum- en maximumgrenzen alsook met de vier criteria die worden vermeld in artikel 1022, lid 3, van het Gerechtelijk Wetboek.

¹ CH. VAN REEPINGHEN, *Verslag over de gerechtelijke hervorming*, Brussel, uitg. *Belgisch Staatsblad*, 1964, p. 362.

En effet, les nouveaux montants de l'indemnité de procédure justifient une attention plus particulière du juge. Ce dernier est souvent confronté à des situations dans lesquelles le justiciable est peu ou pas assez informé de ses droits et se trouve ainsi dans l'impossibilité de les faire valoir effectivement. Pour des raisons d'équité, le juge doit pouvoir interpellier les parties afin qu'elles prennent position sur la possibilité de s'écarter du montant de base de l'indemnité de procédure.

L'attribution au juge d'un pouvoir d'initiative, précisément dans la matière des dépens, n'est pas révolutionnaire. Rappelons en effet qu'aux termes de l'article 1017, c'est «*même d'office*» qu'un jugement définitif doit prononcer la condamnation aux dépens. La justification est la suivante: «*Sous l'empire du Code de procédure civile, on admettait que la condamnation aux dépens ne pouvait avoir lieu qu'à la demande d'une partie. Le juge ne pouvait donc statuer d'office. Mais l'expérience montre que si la partie ne demande pas la condamnation aux dépens, c'est dans la plupart des cas par oubli ou par manque d'expérience. Aussi est-il expédient de prévoir que tout jugement définitif comporte condamnation aux dépens [...]*»¹.

Plus de quarante ans plus tard, cette justification est à nouveau pertinente quant à la possibilité pour les parties de demander au juge la dérogation des montants de base de l'indemnité de procédure. Il ne s'agit cependant pas de donner la possibilité au juge de s'écarter d'office du montant de base. Un droit d'initiative peut suffire, à savoir la possibilité accordée au juge d'interpeller les parties quant à une éventuelle dérogation du montant de base de l'indemnité de procédure.

Au demeurant, l'attribution au juge, en cette matière, d'un tel pouvoir d'interpellation, s'inscrit harmonieusement dans le prolongement des développements que connaît actuellement l'office du juge actif (cons. B. Allemeersch, *Taakverdeling in het burgerlijk proces*, Antwerpen, 2007, ici spéc. p. 149; J.-Fr. van Drooghenbroeck, «*Le nouveau droit judiciaire, en principes*», dans *Le droit judiciaire en effervescence*, Bruxelles, éd. du Jeune barreau de Bruxelles, 2007, ici spéc. pp. 355 et s.; rapp. du reste, sur la licéité des demandes «provoquées» par le juge, Cass., 3 avril 2006, J.T., 2007, p. 154).

Cela étant, l'initiative spontanée du juge d'initier le débat sur l'indemnité de procédure doit demeurer cadrée de manière à ne pas dénaturer le système de la répétibilité qui repose sur le principe de prévisibilité: les parties doivent pouvoir évaluer dans une certaine mesure le coût d'une procédure. Cet amendement ne change en rien cette prévisibilité, le juge disposant déjà de la possibilité de ne s'écarter des montants de base qu'à la demande des parties uniquement. Le juge devra tenir compte des limites des montants minima et maxima fixés par le Roi et des quatre critères mentionnés dans l'article 1022, alinéa 3, du Code Judiciaire.

¹ CH. VAN REEPINGHEN, *Rapport sur la réforme judiciaire*, Bruxelles, éd. du *Moniteur belge*, 1964, p. 362.

De invoering van dit initiatiefrecht voor de rechter sluit aan bij het standpunt van de vorige minister van Justitie, waarbij tijdens de parlementaire debatten de nadruk werd gelegd op de volgende waarborgen:

«Eén van de geplande essentiële waarborgen is dat de rechter over een ruime beoordelingsbevoegdheid zal beschikken: de bedragen zullen kunnen worden verhoogd of verlaagd tot een door de Koning vast te stellen minimum of maximum.

Een tweede fundamentele waarborg bestaat uit precieze criteria om die beoordeling in goede banen te leiden,

te weten:

- de financiële draagkracht van de verliezende partij, om het bedrag van de rechtsplegingsvergoeding te verminderen;
- de complexiteit van de zaak;
- het belang van de contractueel overeengekomen vergoedingen voor de partij die in het gelijk wordt gesteld;
- het kennelijk onredelijk karakter van de situatie.

In hoofdzaak zijn dit de criteria die voorgesteld werden door de Hoge Raad voor de Justitie. Dankzij die flankerende beoordelingsbevoegdheid zal de rechter bij machte zijn de gevolgen van de verhaalbaarheid aan te passen, indien situaties zouden ontstaan die duidelijk onbillijk zijn voor wie het financieel moeilijk heeft.».

(Verslag namens de Commissie voor de Justitie – 23 maart 2007 – DOC 51 2891/002, p. 4 e.v.)

Via de terminologie «ondervraging»², doet dit amendement geen afbreuk aan het voorspelbaarheidsbeginsel en wordt het principe van de rechten van de verdediging, met name het beginsel van tegenspraak, herbevestigd. De partijen moeten worden beschermd tegen elk risico van willekeurige beoordeling. Het is niet aangewezen dat de rechter het basisbedrag van de rechtsplegingsvergoeding bij verrassing kan verminderen of vermeerderen, te meer daar hij meestal enig toelichting nodig zal hebben van de partijen (bijv. over hun vermogenstoestand).

Door de partijen te ondervragen, zal de rechter de partijen dan ook kunnen uitnodigen om zich uit te spreken over het bedrag van de rechtsplegingsvergoeding, en wel volgens de passende vormen. Al naar gelang het geval – en onafgezien van de stand van de procedure – zal dit gebeuren via het interactief debat vóór dan wel tijdens de pleitzitting (artikel 756ter van het Gerechtelijk Wetboek) of via de heropening van de debatten (artikel 775 van het Gerechtelijk Wetboek)³.

² De gebruikte term komt trouwens reeds voor in het Gerechtelijk Wetboek, zie bijvoorbeeld artikel 937 GW.

³ In het laatste geval moet ook de niet verschenen partij in voorkomend geval worden verzocht om toelichting te geven (Gedr. St., Kamer, doc. nr. 51-2811/001, p. 26; G. de Leval, Fr. Georges en P. Moreau, «La loi Onkelinx du 26 avril 2007 modifiant le Code judiciaire en vue de lutter contre l'arriéré judiciaire», in *Le droit judiciaire en mutation. Hommage à Alphonse Kohl, Formation permanente CUP*, vol. 95, Louvain-la-Neuve, Anthémis, 2007, p. 200, nr. 121.

L'introduction d'un droit d'initiative pour le juge est conforme à la position développée par le ministre de la Justice précédent dans la mesure où l'accent avait été mis lors des débats parlementaires sur les garanties suivantes:

«Une des garanties essentielles prévue est que le juge disposera d'un pouvoir d'appréciation large: ces montants pourront être majorés ou diminués jusqu'à un maximum ou un minimum que le Roi devra déterminer.

Une seconde garantie fondamentale consiste à prévoir des critères précis pour guider cette appréciation,

soit:

- la capacité financière de la partie perdante, pour diminuer le montant de l'indemnité de procédure;
- la complexité de l'affaire;
- l'importance des indemnités contractuelles convenues pour la partie qui obtient gain de cause;
- le caractère manifestement déraisonnable de la situation.

Pour l'essentiel, il s'agit des critères suggérés par le Conseil supérieur de la Justice. Grâce à ce pouvoir d'appréciation encadré, le juge sera en mesure de pouvoir moduler les effets de la répétibilité si elle peut mener à des situations manifestement inéquitables pour les personnes qui se trouvent dans des situations financières difficiles.».

(Rapport fait au nom de la Commission de la justice- 23 mars 2007 – DOC 51 2891/002, p. 4 et suivantes)

Aux travers de l'expression «interpellation»², le présent amendement sert cet objectif de prévisibilité en réaffirmant les exigences des droits de la défense, et plus précisément celles du principe du contradictoire. Il faut prémunir les parties contre tout risque d'appréciation arbitraire. On ne conçoit pas que le juge puisse, par surprise, réduire ou majorer le montant de base de l'indemnité de procédure, ce d'autant moins que, la plupart du temps, les éclaircissements des parties (ex. leur état de fortune) lui seront indispensables.

En les interpellant, le juge pourra donc inviter les parties à s'expliquer sur le montant de l'indemnité de procédure, selon les formes expédientes – selon le cas et quel que soit le stade de la procédure – du débat interactif (préalablement à l'audience de plaidoiries ou au cours de celle-ci: article 756ter du Code judiciaire), ou de la réouverture des débats (article 775 du Code judiciaire)³.

² Le terme utilisé apparaît déjà dans le Code judiciaire, voir par exemple l'article 937 CJ.

³ En ce dernier cas, la partie défaillante devra elle aussi, le cas échéant, être invitée à s'expliquer (Doc. parl., Chambre, doc. n° 51-2811/001, p. 26; G. de Leval, Fr. Georges et P. Moreau, «La loi Onkelinx du 26 avril 2007 modifiant le Code judiciaire en vue de lutter contre l'arriéré judiciaire», dans *Le droit judiciaire en mutation. Hommage à Alphonse Kohl, Formation permanente CUP*, vol. 95, Louvain-la-Neuve, Anthémis, 2007, p. 200, n° 121.

Na een daaropvolgend tegensprekelijk debat beslist de rechter over de rechtsplegingsvergoeding. De rechter kan echter de in het koninklijk besluit van 26 oktober 2007 bepaalde minimum- en maximumbedragen niet overschrijden en moet zijn beslissingen met bijzondere redenen omkleden op basis van de criteria van artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek. Indien de rechter van het basisbedrag afwijkt op vraag van één van de partijen, dient hij zijn beslissing met bijzondere redenen te omkleden. Het amendement blijft aldus in de geest van de wet betreffende de verhaalbaarheid.

De rechter moet niet alleen rekening houden met de door de Koning bepaalde minimum- en maximumgrenzen, maar uiteraard ook met de strekking van de door de partijen al dan niet geformuleerde eisen tijdens zijn ondervraging of ervoor. Het gaat om de inachtneming van het beschikkingsbeginsel. Concreet gezien mag de door de rechter toegekende vergoeding niet lager zijn dan het bedrag dat de latere verliezende partij – in voorkomend geval – uitdrukkelijk had aanvaard, en niet hoger zijn dan het bedrag dat de latere winnende partij – in voorkomend geval – uitdrukkelijk had gevraagd. En indien, eenmaal het geschil is ontstaan, de partijen gebruik maken van de mogelijkheid van artikel 1017, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek en een uitdrukkelijke overeenkomst sluiten over de toe te kennen rechtsplegingsvergoeding⁴, is de rechter daardoor gebonden. Conform artikel 1023 van het Gerechtelijk Wetboek kunnen de partijen echter niet voorafgaand aan het inleiden van de procedure bij overeenkomst een schadebeding inlassen dat het ereloon en de kosten van de advocaat van de winnende partij dekt.

Het is bijgevolg de rechter enkel toegelaten bij een met bijzondere redenen omklede beslissing af te wijken van het basisbedrag op verzoek van een van de partijen, in voorkomend geval verricht na zijn ondervraging.

De minister van Justitie,

Jo VANDEURZEN

Il s'en suivra un débat contradictoire au terme duquel le juge statuera sur l'indemnité de procédure. Le juge ne pourra cependant pas dépasser les montants minima et maxima de l'arrêté royal du 26 octobre 2007 et devra motiver sa décision sur base des critères de l'article 1022 du Code judiciaire. Si le juge s'écarte du montant de base à la demande d'une des parties, il doit spécialement motiver sa décision. L'amendement s'inscrit ainsi dans la philosophie de la loi sur la répétibilité.

Outre évidemment par les limites minimales et maximales fixées par le Roi, le juge sera bien sûr tenu par le canevas des demandes que les parties auront ou non formulées sur son interpellation ou avant celle-ci. Il y va du respect du principe dispositif. Concrètement, le montant de l'indemnité allouée par le juge ne pourra être inférieur au montant que le futur perdant aurait – le cas échéant – expressément concédé, ni supérieur au montant que le futur gagnant aurait – le cas échéant – expressément postulé. Et si, une fois le litige né, les parties s'accordent expressément sur le montant de l'indemnité de procédure à allouer⁴, comme l'article 1017, alinéa 1er, du Code judiciaire les y autorise, le juge sera tenu par cet accord. Cependant, les parties ne pourront, conformément à l'article 1023 du Code judiciaire, prévoir conventionnellement, avant la naissance du litige, une clause pénale couvrant les frais et honoraires d'avocat de la partie gagnante.

Ce n'est donc qu'à la demande d'une des parties, éventuellement formulée sur son interpellation, que le juge peut s'écarter du montant de base par décision spécialement motivée.

Le ministre de la Justice,

Jo VANDEURZEN

⁴ Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer de partijen, ondanks de ondervraging van de rechter, elk het basisbedrag eisen van hun tegenpartij.

⁴ Tel sera le cas, par exemple, si les parties, en dépit de l'interpellation du juge, postulent de part et d'autre une même indemnité à charge de leur adversaire.